

Марија Б. Нијемчевић Перовић¹

Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за германистику

Душица З. Алексић
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет

МИГРАЦИОНА ЛИРИКА У НАСТАВИ КЊИЖЕВНОСТИ НА НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ: ТЕОРИЈСКИ ОКВИР И ПРЕДЛОЗИ ДИДАКТИЗАЦИЈЕ

Савремена миграцијска кретања становништва представљају саставни део процеса глобализације. Она су захватила све друштвене токове, па нису заобишла ни књижевност. Предмет овог рада проистекао је из потребе за установљавањем позиције миграционе књижевности у контексту наставе и учења страних језика. Резултати савремених истраживања указују на њен допринос развијању интеркултурних, књижевних и језичких компетенција, али и ангажовању субјеката наставног процеса на више равни – когнитивној, емоционалној и морално-социјалној. Значај овог рада за наставну праксу у оквиру универзитетске наставе огледа се у предлозима дидактизације три песме одабране према дефинисаним критеријумима – *hundertste gedicht ohne trenen* (Драгица Рајчић Холцнер), *Traum vom Haus* (Јован Николић) и *der weg nach yoknapatawpha* (Марко Динић). Тежиште је стављено на недовољно истражена постјугословенска лирска остварења настала изван матичног простора, која су писана на немачком језику и која заслужују већу видљивост у земљама порекла. С обзиром на то да пружају аутентичне увиде у питање идентитета и изазове културног и језичког диверзитета у глобализованом друштву, текстови миграционе књижевности оправдано налазе место у плотодидактичкој теорији и пракси.

Кључне речи: миграциона књижевност, интеркултурна књижевност, хибридна књижевност, германистика, дидактика страних књижевности, постјугословенска миграциона лирика, предлози дидактизације

1. УВОД

Средином прошлог века долази до промена на друштвено-политичкој сцени Европе и света, а у новонасталим околностима интензивни миграцијски процеси постају неизбежни. Кретање становништва у потрази за бољим условима живота утицало је на економске, социјалне, геополитичке и културне чиниоце, а феномен глобалних миграција

¹ marija.nijemcevic@filum.kg.ac.rs

није заобишао ни књижевност. Циљ овог рада је преглед савремених истраживања о значају миграционе књижевности за наставу и учење страних језика. Она се сматра најпогоднијом за развијање интеркултурне компетенције (Хофман 2006), а доприноси и подстицању књижевних компетенција (Реш 2000). Иако примарни циљ није развијање језичких вештина, миграциона књижевност и на том пољу има потенцијал да позитивно утиче на наставну праксу. Кршење језичких норми и интерференција честе су одлике језичког израза аутора са којима се читаоци лако могу поистовети и које их могу подстаћи на рефлексивни приступ анализи језика у књижевном тексту. Осим тога, свест о томе да су аутори нематерњи говорници утиче на самопоуздање и мотивацију за читање и писано изражавање на страном језику (Реш 2000, Чери 2011).

Педагошке импликације нашег рада произлазе из предлога дидактизације постјугословенске аутобиографске миграционе лирике, који могу послужити као корисно средство за интегрисање интеркултурне књижевности у наставну праксу. Одабрани текстови дају повод за успостављање интеракције између постојећег знања и стицања нових информација из различитих предмета друштвено-хуманистичке оријентације. Овакав холистички приступ анализи поетских остварење доприноси развијању критичког мишљења и вештине тумачења књижевних аспеката из различитих углова. Предложени методички оквири могу се користити као модел за обраду других књижевних текстова са сличном тематиком, чиме овај рад добија шири образовни контекст.

2. ПОЈМОВНА И СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ТЕРМИНА: МИГРАЦИОНА, ГАСТАРБАЈТЕРСКА, МИГРАНТСКА, ИНТЕРКУЛТУРНА И ХИБРИДНА КЊИЖЕВНОСТ

Терминолошка одредница *миграциона књижевност* и семантички сродни појмови настоје да обједине карактеристике књижевности коју стварају страни аутори на немачком говорном подручју (Фотонг-Волман 1996: 29). Поред поменутог назива у литератури се срећу и други термини – *гастарбајтерска*, *мигрантска*, *интеркултурна* и *хибридна књижевност*. Сви они указују на културно-социјални статус аутора и контекст у којем су писали (Пајић и Зарифовић Ђрковић 2020: 26), али их амбивалентна конотација међусобно диференцира.

Гастарбајтерска књижевност је у свом изворном значењу требало да означи књижевност коју су шездесетих година прошлог века стварали аутори страног порекла на тлу Немачке, Аустрије и Швајцарске. Да би се избегле асоцијације на појам „страни радник” који је указивао на непосредну прошлост Немачке, коришћена је лексема „гастарбајтер” за именовање радне снаге из иностранства (Иванковић 2009: 16). Овим еуфемизмом се желело

избећи поимање страних држављана људима „другог” реда (Пајић и Зарифовић Грковић 2020: 27–28), али је негативна конотација ипак остала. Самим тим и употреба термина *тастарбајтерска књижевност* није неутрална, јер указује на социјалну, културну и језичку маргиналност аутора страног порекла (Фотонг-Волман 1996: 32).

Радна миграција завршена је 1974. године забраном регрутације радне снаге, након чега одредница „гастарбајтер”, а самим тим и *тастарбајтерска књижевност* почињу да се повлаче из употребе. Крајем осамдесетих година прошлог века уводе се појмови *мирантска* и *миграциона књижевност* (Иванковић 2009: 16), којима се означава дело оних аутора који су се доселили на немачко говорно подручје и који пишу на немачком језику (Пајић и Зарифовић Грковић 2020: 29). Док *тастарбајтерска књижевност* упућује на припаднике радничке класе и не потпада под ову дефиницију, *мирантска* и *миграциона* литература у основи свог значења имају миграцију (Иванковић 2009: 17). Кључни критеријум за сврставање неког текста у *мирантску књижевност* је биографија аутора (Фотонг-Волман 1996: 41), при чему настаје проблем код оних писаца који су већи део живота провели на немачком говорном подручју. То би значило да књижевност аутора страног порекла никада не може бити изједначена са „правом” немачком књижевношћу и читаво његово стваралаштво се етикетира у складу са мигрантским пореклом. Дакле, иако је промењено појмовно одређење, конотација је остала иста (Пајић и Зарифовић Грковић 2020: 29). Са друге стране, *миграциона књижевност* се не ограничава на биографију аутора, већ узима у обзир садржај и тему текста (Билијуми 2021: 440). То значи да обухвата оне текстове који тематизују миграцију (Фотонг-Волман 1996: 43), при чему аутори страног порекла у свом књижевном опусу могу писати и о другим темама (Пајић и Зарифовић Грковић 2020: 29).

Још један појам којим се именује литература аутора мигрантског порекла јесте *интеркултурна књижевност*. Њој припадају они текстови који у својој основи обједињују бар две културне групе, због чега се још назива и *књижевност културних синтеза*. Она тематизује питања порекла и идентитета (Иванковић 2009: 16), а аутори у своја дела уносе лична поликултурална искуства (Баба 2011, према: Пајић и Зарифовић Грковић 2020: 32). У дискусији о интеркултурној књижевности све чешће се среће и појам *хибридна књижевност* (Пајић и Зарифовић Грковић 2020: 31). Њена посебност лежи у транскултуралности, која настаје тамо „где су културе у контакту, где ступају у комуникацију, где постају свесне своје посебности, али и где се преплићу” (Баба 2011, према: Пајић и Зарифовић Грковић 2020: 32).

У овом раду ће бити коришћени термини *миграциона књижевности*, *интеркултурна књижевности* и *хибридна књижевности*. Употребом ових неутралнијих термина наглашавамо културно-социјални статус аутора, избегавајући стигматизацију и свођење њиховог стваралачког опуса на радничку или маргинализовану позадину.

3. МИГРАЦИОНА КЊИЖЕВНОСТ У НАСТАВИ СТРАНИХ ЈЕЗИКА: ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

Миграциона књижевност у настави другог и страног језика није новина у литератури на немачком говорном подручју, док код нас у дискурсу дидактике страних књижевности још увек није заузела заслужено место. У овом поглављу се систематизују релевантна истраживања и сазнања о комплементарном односу миграционе књижевности и наставе страног језика и књижевности.

Како би указала на оправданост и нужност имплементације књижевних текстова који тематизују миграције у наставу страних језика, Реш (2000) се ослања на три подручја глотодидактике: језик, књижевност и лингвокултурологију. Кроз конкретне примере лирских текстова турских, шпанских и италијанских аутора који пишу на немачком језику, поменути дидактичарка покушава да осветли значај миграционе књижевности за наставу страног језика. Рад са оваквим текстовима има велики значај у ери глобализације и подразумева промишљања како о сопственој тако и о другој земљи, култури и језичкој заједници. Игра речи, страност, питање идентитета, вишејезичност и однос између језика и језичких заједница само су неке од тема којима се у богатом опусу научноистраживачких радова бави дидактичарка са Универзитета у Карлсруеу. Њен значај огледа се и у предлозима дидактизација у којима се тежиште ставља на активно-продуктивни и креативни рад са књижевним текстом како на формалном, тако и на садржинском нивоу.

Да интеркултурни књижевни текстови имају велики потенцијал за наставу страног језика показале су и Фрајтаг-Хилд (2010) и Чери (2011), чији радови представљају пледоаје за дидактику хибридне књижевности. Према овим ауторкама, бројни су разлози који говоре у прилог оправданој употреби миграционе књижевности у настави. Она тематизује културне сусрете који стварају напетост, радозналост и провоцирају студенте подстичући их на рефлексивни приступ анализи и конструкцији значења текста. Отворена дискусија о културним ставовима и стереотипним перцепцијама припадника сопствене и друге језичке заједнице важан је предуслов за развијање емпатије и толеранције према страном и другачијем.

Иако истовремено и блиске и далеке, теме које обрађују аутори мигрантске књижевности су такве да се млади читаоци могу идентифи-

ковати са њима (Фрајтаг-Хилд 2010; Чери 2011). Емоционална везаност за родну земљу, однос према страном језику, поређење познатог и новог представљају повод за дискусију и ангажовање ученика/студената како на когнитивном тако и на емоционалном и морално-социјалном плану. Фрајтаг-Хилд (2010) наводи дијалогичност као битну карактеристику аутентичних текстова миграционе књижевности. Њихова тематика нуди могућност за различита тумачења културних интерпретативних образаца, чиме недвосмислено утиче на продубљивање културног знања и усмеравање пажње на хибридноста култура, језика и идентитета, помажући читаоцима да се дистанцирају од индивидуализма и окрену холизму.

Многе текстове интеркултурне књижевности карактерише експериментална естетика оличена у употреби језика (Чери 2011). Вишејезичност, измене на нивоу правописа и нормативне граматике, свесно кршење правила, необичне метафоре и новостворене речи само су неки од поступака којима миграциона књижевност дочарава „моју” и „страну” језичку заједницу.

3.1. Значај миграционе књижевности за учење страних језика

Значај миграционе књижевности за учење страних језика биће посматран кроз призму компетенција на којима је тежиште у раду са литерарним текстовима, а то су интеркултурна, књижевна и језичка (Реш 2000: 377–386; Зобеница 2018: 45).

Све расправе о интеркултурној књижевности у области науке о књижевности, дидактике књижевности и глотодидактике заснивају се на ставу да је савремена миграциона књижевност најпогоднија за развијање интеркултурне компетенције (Хофман 2006: 55). Аутори који стварају између култура „имају потенцијал да из своје интеркултурне перспективе својим делима дају допринос динамичним схватањима културе и идентитета” (Баба 2011, према Пајић и Зарифовић Грковић 2020: 32). Ипак, књижевни текст не нуди увек објективну стварност, већ представља одраз субјективних конструисања њеног тумачења. Овакво становиште има теоријску основу у идејама радикалног конструктивизма, у коме се полази од многоструког тумачења стварности, тј. „од индивидуе као субјекта својих сопствених процеса грађења значења и смисла света који је окружује” (Петровић Јилих 2016: 36).

Књижевне компетенције често се стављају у први план када се говори о књижевности у настави страног језика. Шлибар (2011: 60–72) сматра да књижевност треба читати због ње саме, а да циљ наставе треба да буде стицање знања о књижевном тексту. У раду са миграционом лириком постоји могућност преношења стручних књижевних компетенција које се односе на анализу и интерпретацију (стих, строфа, рима, лирско ја, стилске фигуре, песничке слике и друго). Ипак, овде ће тежиште бити стављено на Хасово (1983) тумачење књижевне

компетенције у смислу успостављања контакта са књижевним текстом преко емоционалних и когнитивних веза (према: Зобеница 2018: 48). Текстови хибридне књижевности обједињују бар две етничке, језичке, верске или културне групе, што представља повод за промишљања о питањима припадности, културног порекла и хибридног идентитета. У таквим текстовима припадници немачке језичке заједнице се сматрају домаћинима, док је сопствена етничка/верска/језичка/културна група у мањини. С обзиром на то да су ученици/студенти у својој земљи домаћини, а са друге стране могу имати исту националну или етничку припадност као лирски субјект или ликови у књижевном тексту, поставља се питање како се носити са понуђеним читалачким улогама и да ли се можда на тај начин учвршћују стереотипи о припадницима друге језичке заједнице и руше утопијске идеје о мултикултурној идили (Реш 2000: 382–383). На овом месту је кључна улога наставника у чијем фокусу траба да буде подстицање културне рефлексије. Она подразумева промишљања о страном/другом (Реш 2000: 382), али и остваривање осталих циљева наставе књижевности – изазивање и неговање двоструке емпатије и преузимање перспективе другог, неговање толеранције према културној и језичкој разноликости и заузимање критичких ставова према перцепцији одређеног виђења друштвених дискурса стварности у литерарном делу (Зобеница 2018: 43). Унутрашња стања умногоне утичу на то како ће читалац доживети текст, а и сам књижевни текст утиче на промену одређених унутрашњих стања код читаоца (Петровић Јилић 2016: 23).

У преношењу и рецепцији књижевних текстова о миграцији основни циљ није развијање језичке компетенције, иако и језичка корист није занемарљива. Одлика аутобиографске миграционе лирике, са којом ученици/студенти могу да се поистовете, огледа се у поигравању аутора са језиком на којем пише и свесном кршењу правила на формалном нивоу (Реш 2000: 377). Грешке су саставни део процеса учења страног језика па се у том смислу читаоци лако могу идентификовати са језичким изразом аутора. Хибридна књижевност, у коју спада и миграциона књижевност, немачког говорног подручја (Пајић 2017) помаже да се грешке, које не ремете ток текста и не доводе до неразумевања, доживљавају као саставни део процеса учења, а не као препрека и потенцијални демотиватор (Чери 2011: 403). Додатно, оне изненађују ученике, заустављају их и усмеравају ка рефлексивном приступу језику и наученим правописним и граматичким правилима. Оваква врста експерименталне естетике подстиче их на активно-продуктивни и креативни рад са литерарним текстовима (Реш 2000: 387; Чери 2011: 396). Свест ученика/студената да су писци нематерњи говорници и да пишу изврсне текстове на немачком језику требало би да подстакне њихову мотивацију за читање књижевности и креативно писање на страном језику.

3.2. Аутори миграционе лирике пореклом из бивше Југославије

Аутори немачког говорног подручја пореклом из бивше Југославије још увек нису довољно истражени, али последњих година почињу да завређују пажњу истраживача. (Пајић и Зарифовић Грковић 2020: 34). У овом раду тежиште ће бити стављено на аутобиографску миграциону лирику. Иако се сматра „тешким” жанром, она је део формалног образовања и захваљујући сликовитости и поливалентности преноси егзистенцијална искуства аутора која дају могућност идентификације и повод за рефлексију (Зобеница 2018: 91). Због недоступности примарне литературе избор аутора и њихових лирских остварења представљао је велики изазов. Тиме се додатно наглашава значај овог рада, али и потреба да се истакне да дела и аутори миграционе лирике заслужују већу видљивост у земљама порекла.

Избор аутора био је условљен искуством емиграције песника. Тежиште је стављено на постјугословенска лирска остварења настала изван матичног простора у протеклих тридесетак година, која су писана на немачком језику. Књижевници су, дакле, са простора бивше Југославије, а услед политичких турбуленција и ратних сукоба у земљи порекла морали су да је напусте настанивши се у Немачкој, Аустрији или Швајцарској. У раду ће бити понуђени предлози дидактизације одабраних лирских остварења Драгице Рајчић Холцнер, Јована Николића и Марка Динића.

3.2.1. Критеријуми за селекцију текстова у настави страних језика

Избор књижевних текстова у настави није једноставан, јер је потребно одабрати текст адекватан за ученике/студенте са становишта наставе страног језика, али и са педагошког становишта и становишта теорије рецепције (Зобеница 2018: 58). Листе које дају Н. Шлибар (2011: 92–98) и Ј. Копенштајнер (2001: 41–46) послужиле су као оријентир који нам је помогао да изградимо сопствене критеријуме за одабир песама.

1. Први корак у планирању наставе је формулисање наставних циљева, па је тако и наш први критеријум за селекцију песама био њихов потенцијал за развијање интеркултурне, књижевне и језичке компетенције.
2. Други критеријум је био тематски оквир. Аутори о којима је било речи у претходном одељку нису искључиво писали о миграционим темама, па су за потребе овог рада изабране песме које обрађују миграциона искуства, контрасте и конфликте у проналажењу идентитета у земљама немачког говорног подручја, немогућност идентификације са средином, спољашњи и унутрашњи егзил.
3. Текстови треба да садрже одређени елемент провокације како би дали импулс за разговор, јер књижевност има и задатак да код читалаца пробуди свест о стварности, проблемима, осећањима. Они

- би требало да емоционално и интелектуално подстичу ученике/студенте да буду радознали. Нешто страно, непознато често може да буде привлачније од препознавања већ познатог, чак иако је оно у књижевности углавном отуђено (Зобеница 2018: 59).
4. Текстови би требало да подстичу на идентификацију, било путем кршења језичких норми или преношењем искуства блиског ученицима/студентима.
 5. Последњи критеријум подразумева субјективни фактор и индивидуалне преференце ауторки рада, као и доступност примарне литературе.

3.2.2. Предлози дидактизације

У овом делу рада представимо дидактизације одабраних песама, које су због своје сложености намењене студентима германистике: *hundertste gedicht ohne trenen* (Рајчић Холцнер 2000), *Traum vom Haus* (Јован Николић, према: Микивиц 2004) и *der weg nach yoknapatawpha* (Марко Динић, према: Чолек, Фер и Просер 2015: 225–226). Полазећи од наставних фаза које предлаже Нева Шлибар (2011: 75–88) предлог дидактизације биће представљен кроз пет наставних етапа: мотивација (нем. *Entlastung/Motivation*), чији је циљ растерећење ученика, стварање заинтересованости и давање импулса за проблематику дела; читање/слушање (нем. *Texteinstieg*) уз семантизацију нове лексике; обрада текста (нем. *Textbearbeitung*), најважнија и дидактички најзахтевнија фаза (Шлибар 2011), која подразумева глобално и детаљно разумевање; провера (нем. *Überprüfungsphase*), у којој треба применити активно-продуктивне задатке и завршна фаза/трансфер или фаза преношења (нем. *Ausklang/Transfer*).

Предлој број 1

hundertste gedicht ohne trenen (Драгица Рајчић Холцнер 2000)

noch immer bin ich nicht richtig von hier
von hier richtig sehe ich
das ich von irgends komme
kein Buch nimmt sich meiner an
kein Brandanschlag verbrennt
und alle
wir sind eine art schlimme
befruchtung
tauchen unter
lernen schwimmen
ringen mit gegnern in spigeln
schlagen wurzeln über die erde
was wechst ist kraut
über feuerwunden

noch immer wird mir täglich zwei mall
mein ursprung aufgetischt
aber sie sprechen schon
gut deutsch
konnte ich nicht deutsch
hette ich nihts verstanden
das ich so anders bin.

Песма Драгице Рајчић Холцнер *hundertste gedicht ohne trenen* обликује типичним тематским и стилским одликама миграционе књижевности. Препознатљив израз у смислу исквареног, „гастарбајтерског” језика, чува се кроз целу песму – речи попримају непознате облике, свесно се крше језичке норме, док је ред речи у реченици слободан по угледу на матерњи језик. Језичка интерференција израз је песничке слободе и игре. Лирско *ja* је приказано као играчка изопштавања, тј. као маргинализовано. Све што чини уклапа се у захтеве које поставља већинско друштво. Језик којим се користи, без поштовања правописних и граматичких правила, постаје његово једино место слободе, али га истовремено стигматизује. Осећај неодређености и непостојања корена феномен је мигрантског дислоцираног идентитета између два света, између две културе, између Истока и Запада.

Активности, које су предвиђене овом дидактизацијом, осмишљене су за рад са студентима на вишем нивоу познавања језика према Заједничком европском референтном оквиру.

Као увод у тему предлажемо слушање познате Стингове песме *Englishman In New York* чији стихови изузетне лирске снаге описују осећај отуђености у новој земљи. Видеозапис у црно-белој техници додатно наглашава носталгични тон. Када мало размислимо, сви познајемо такво осећање, па ће се и студенти из личног искуства сигурно пронаћи у тексту песме.

У другој фази часа следи индивидуално читање песме, уз подвлачење непознатих речи. Након тога студенти изражавају своје емоционалне реакције и размењују утиске о прочитаном. Како би се обезбедила несметана израда задатака у фази обраде, пред студентима се налази семантичко-морфолошка вежба помоћу које се упознају са новим вокабуларом. Њихов задатак је да за сваку непознату реч, коју су подвукли током читања, покушају да пронађу корен на основу ког би нову лексему могли да повежу са познатим речима (на пример именица *Befruchtung* која дели коренску основу са именицом *Frucht*). Уз то се може анализирати и семантика префикса *be-* како би се дошло до значења речи.

У фази обраде часа студенте би требало поделити у групе и припремити различите задатке. Први задатак се односи на спољашњи приступ. С обзиром на то да је реч о аутобиографској лирици, сматрамо да је позитивистички метод (истраживање биографије песникиње, друштвено-политичког и културног контекста) значајан, али не и до-

вољан да се одабрана песма у потпуности протумачи. Због тога се други задаци у овој фази часа односе на унутрашњи приступ. У контексту учења страног језика веома је значајно истражити језик и стил, пронаћи граматичке и правописне грешке и повести дискусију о разлозима за свесно одступање од језичких норми и наративних стандарда. Трећи задатак би могло да буде проналажење симбола (нем. *kraut, feuerwunden*) и мотива (отуђење, потрага за идентитетом), као и дискусија о њиховом значењу. Истраживање симболике корена (нем. *wurzeln*), порекла (нем. *ursprung*) и језика (нем. *deutsch, nihts verstanden*) у погледу на мигрантско искуство и идентитета, али и емоционалне и друштвене теме у песми такође је значајно за њену унутрашњу анализу.

У фази провере предлажемо активно-продуктивне задатке попут писања песме из перспективе припадника немачке језичке заједнице, писања наставка песме, промене врсте текста (писање дневника из угла лирског субјекта), писања песме из угла данашњег времена и нових мигрантских криза узрокованих актуелним ратним сукобима.

Под условом да се песникиња одазове позиву, један од предлога за трансфер фазу је интервју са Драгицом Рајчић Холцнер. Задатак студената би био да јој постављају питања о стваралаштву, инспирацији и порукама које жели да пренесе кроз своје песме. Ова активност може бити изведена и као панел-дискусија у којој студенти преузимају улоге песникиње и медијатора. Други пример би била израда плаката за књижевно вече на коме би се читале песме швајцарске песникиње. Плакат треба да садржи основне информације о догађају (датум, време, место), као и одговарајући дизајн који ће привући пажњу љубитеља писане речи.

Предлој број 2

Traum vom Haus (аутор Јован Николић, извор: Микивиц 2004: 175)

Dort wo des Nachts Fische
die Körperchen zu festem Land vereinen,
werden wir Häuser bauen.
Die Verschalung aus Wassertropfen,
das Dach – perlmutterne Schuppen,
Das Fenster – Fischaugen.
In der Morgendämmerung zerfließt das Land,
Salz löst uns auf, sobald wir den Boden
empfangen.
Dort entstehen Wälder
Wo sich die Mütter kämmen:
Aus fallendem Haar werden Bäume und Büsche,
aus Flöhen - wilde Tiere.
Im schwarzen Tann, dem die Vögel entfliehen,
wo Dunkelheit zittert,
bieten nackt sich die Stämme dar, öffnen sich

Türen.

Hier flüstern wir uns das geheime Material zu:
Häuser reifen, ohne zu Ende geträumt zu sein,
gehobelt werden Lager und Schrein,
das Kreuz breitet die Arme...

Јован Николић обилато користи симболе и метафоре као стилска средства како би пренео осећања, размишљања и запажања о положају људи мигрантског порекла. Песма осликава тежње, несталност и крхкост њихових снова. Користећи симбол *рибе* (нем. *Fische*), песник наглашава тишину, самоћу и отуђеност и указује на то да је лирски субјект странац и да остаје странац. Сновита жеља за стварањем дома убрзо се распршује пред реалношћу, потврђујући крхкост снова и тежњи лирског субјекта. Иако доминира осећај напуштености и изолације, на крају се, ипак, отварају врата (нем. *öffnen sich Türen*). Симбол крста који шири руке (нем. *das Kreuz breitet die Arme*) може се тумачити као симбол спасења и прихватања.

У фази мотивације један од задатака би могло да буде разврставање појмова који асоцирају на домовину и страну земљу користећи пример направљен у апликацији Learningapps. Осим тога, занимљиви су и видео-запис и текст песме Мајкл Џексона *Black or White*. Студенти би имали задатак да обрете пажњу на визуелне симболе и поруке које они преносе, промовишући заједништво и прихватање различитости.

У другој фази часа индивидуално читање текста песме могла би да прати инструментална музика коју је компоновао Роберт Шуман, представник музикалног романтизма. Након тога студенти покушавају да вербализују емоционалне реакције. Песму је потребно прочитати још једном, али овог пута уз издвајање непознатих речи. У овој вежби студенти треба да истраже етимологију оних речи које су им непознате. Задатак је да коришћењем електронског или папирног речника дођу до сазнања одакле речи воде порекло, која су полисемна значења могућа и у којим контекстима се реч употребљава. Када свака група одради задатак, упоређују одговоре и откривају значење речи.

У фази обраде први задатак би био везан за глобално разумевање теме и одређивање елемената песме (врста стиха према броју слогова, графоструктура песме, интерпункцијски знакови). Предлог задатка за другу групу је анализа песничких слика уз навођење конкретних примера који илуструју визуелне, аудитивне, олфактивне, густативне и тактилне песничке слике. Студенти из треће групе би анализирали садржински ниво песме, њене мотиве и симболе. Анализа звучних фигура (асонанца и алитерација) и начин на који доприносе емоционалном ефекту песме, такође би била корисна за свеобухватну анализу.

У фази провере студенти једне групе би могли да напишу песму, у којој би представили своју визију дома из снова. Други предлог би била реп верзија анализираних песме, у којој би кључне речи били мотиви из песме. Трећа група би могла да организује виртуелну изложбу, пред-

стављајући своју интерпретацију помоћу различитих аудио-визуелних медија (сликовни приказ кључних сцена из песме праћен музиком која преноси атмосферу песме, подкаст у коме објашњавају своје тумачење симбола и мотива из песме и слично). На крају, четврта група би имала задатак да напише дневник емоција. У дневнику би требало навести прве утиске након читања, а потом промене осећања и размишљања. Након бележења промена које су се догодиле приликом читања, неопходно је да објасне који моменти из песме су довели до њиховог измењеног емотивног стања.

У фази трансфера, студенти би могли да организују панел дискусију о миграцији, посету невладиној организацији која подржава интеграцију миграната, да се укључе у програме организовања језичких радионица, креирају кампању за промоцију инклузије и слично. Ове активности би допринеле стварању емоционално подржавајућег окружења и развијању сарадње и позитивних односа.

Предлој број 3

der weg nach yoknapatawpha (аутор М. Динић, извор: Чолек, Фер и Просер 2015: 225–226)

wirrgezähl* / : ein gegensprechen & doch aufwärts=trend(?)
stimmenschlag & rooiboshülse gegen den verlust von
so manchem.

// : wir begegnen einander bestenfalls als feind im offenen feld :

ich : grüße.

du : arschloch(!!!)

ich : gutso.

du : (dann so was wie) : & immer schön die augen

offen=halten ...

als gutgemeinter rat auf dem weg nach yoknapatawpha?

um.sonst : die stille / der lärm : umso.mehr =
(drei frauen (& wieder rororo) im gegenlicht).

sattelle marmorpferde / : das

abgeschlagene linke ohr // : ganze

romacaravane in falscher richtung.

umso.mehr : die stille von so manchem / um.sonst ist nur :
mein gesicht=

(eine alte (binsen):wahrheit geerdet im eher langweiligen

auf&ab eines 4 / 4 tacts / : m e h r a b e r a u c h n i c h t(!!!))

dann streifen abermals stimmenschlag & rooibos / :

ich : grüße!

sie : ---

ich : denk dir nichts dabei & gehe weiter ...

sie : taschenspieler des schweigens – – – doch immer
G.E.M.E.I.N(.)

& gekonnt im tact : gleichzeitig
die hebung&senkung / nicht nur vom hörensagen her / :
wie das gleichnis vom nadelöhr(.)
gutso (denke ich) : nichts ist um.sonst auf dem weg nach
yoknapatawpha(...)

*& gelegentlich ein steifer ast // :
geronnene punctate in eprouvetten des krankenhauslabors // :
der sommer / in dem malka sich den goldenen schuss // :
trotzdem noch ein ½satz / der nicht richtig passen will // :
& werwarwurde er in dieser schlechtgeschriebenen prosa=? // :
als gerinnsel & abschüssig / bezeichnend(...)

Наслов песме Марка Динића *der weg nach yoknapatawpha* реферише на фиктивни свет највећег америчког прозаисте Вилијама Фокнера. Користећи стилску разноликост, симболе и вишејезичност, аутор обрађује теме као што су потрага за идентитетом, неусклађеност са околином, комуникација и опстанак. Фрагментисана лирска форма, употреба нестандардне интерпункције и експериментална језичка форма наглашавају отуђеност, анксиозност, плуралистичку, али фрагментисану културу комуникације. Коришћењем јукстапозиције наглашава се дисонанца, која код читаоца изазива немир, несклад и непријатности и позива га на рефлексiju и интроспекцију.

За фазу мотивације предлажемо слушање композиције Дмитрија Шостаковича (*Симфонија бр. 10, II сџав*), чија је интонација у складу са тоном песме, будући да ова композиција одражава дубоки немир и несигурност, унутрашње конфликте и напетост. Током слушања студенти могу визуелно представити своје утиске и осећања, апстрактно или конкретно.

У другој фази часа следи индивидуално читање, а након тога и дискусија о емоционалним реакцијама и размена утисака о прочитаном. Студенти, потом, треба да подвуку непознате речи и дискутују о њима. С обзиром на то да имају виши ниво знања језика, добијају задатак да покушају да закључе значење на основу контекста. Након што размисле о значењима, на празним папирима треба да представе своје асоцијације на речи цртежом, симболом или описом, водећи рачуна о томе да не напишу преводни еквивалент речи. Када сви заврше са асоцијацијама, студенти размењују папире и у групној дискусији коментаришу могуће асоцијације и долазе до значења.

У фази обраде текста анализи песме се приступа на различите начине, узимајући у обзир све њене специфичности. Такав приступ би требало да допринесе свеобухватнијем разумевању текста, при чему се не тежи колективно прихватљивој интерпретацији већ индивидуалној рецепцији. Први задатак би било истраживање начина на које аутор

представља путовање ка фиктивном месту *yoknapatawpha* и дискусија о моментима који указују на постојање изганства (унутрашњег и спољашњег). Истраживање околности под којима је песма настала такође може бити занимљиво студентима који се баве темом глобалног разумевања. Други задатак се односи на анализу интерпункције, на њен утицај на читаоца и разумевање песме. Дискусија о потенцијалним тумачењима експерименталне естетике коју аутор користи треба да подстакне на рефлексивни приступ детаљнијој анализи песме. Трећи задатак се односи на стил писања и одуство риме. Задатак би био да се унутар групе дискутује о томе зашто песник одступа од уобичајеног начина писања лирике и како то утиче на читаоца. Уз то се може истражити и тон који преноси осећај напетости, сукоба и тежње. Четврти задатак се односи на анализу лирског гласа и његов језички израз, како се лирски субјекат преиспитује и улази у конфликт са собом и другима и да ли ова интроспекција појачава осећај унутрашњег изганства. У тексту песме су присутни и елементи интертекстуалности и симболика животиња, па и то може бити предмет полемике у групном раду.

Користећи универзални језик дигиталног доба својствен младима, у фази провере студенти би могли да напишу песму помоћу интерпункцијских знакова и емотикона, док би друга група имала задатак да визуелни приказ преточи у наративни. Представљање концепта унутрашњег и спољашњег егзила помоћу позоришнопедагошких активности, уз наглашавање контраста и емоција истакнутих у песми, такође, инспиративна је идеја. Писање пародије, у којој би емотивни и меланхолични тон оригиналне песме био препеван у хумористични или сатирични, омогућава студентима да се играју са језиком и стилком. Промена врсте текста у виду писања монолога допринела би детаљнијем истраживању психологије и емоција лирског субјекта. У овом задатку, фокус би требало да остане на главним мотивима који су обрађени у фази анализе текста, као што су егзил, трагање за идентитетом, сукоби и интроспекција.

4. ЗАКЉУЧАК

Читање и анализа миграционе књижевности на часовима страних језика покрећу кључна питања о друштвеној припадности и идентитету, подстичући радозналост и критичко мишљење. Рад са овом врстом текстова погодује развијању интеркултурних, књижевних и језичких компетенција, а имајући у виду да аутори нису изворни говорници циљног језика, позитивно утиче и на мотивацију за читање и писану продукцију. Миграциона књижевност пружа аутентичне увиде у изазове културног и језичког диверзитета и као таква би требало да буде саставни део процеса учења страних језика. Она подстиче на промишљања о „другом” или „страном”, али и на саморефлексију, пружајући прилику за раз-

вијање емпатије и разумевања, али и стицање самосвести и заузимање објективног става према сопственој језичкој заједници.

Примарни извори

Динић 2015: М. Динић, *der weg nach yoknapatawpha*, у: М. Czollek, М. Fehr, R. Prosser (Hrsg.), *Lyrik von Jetzt 3 Babelsprech*, Göttingen: Wallstein Verlag, 225–226.

Николић 2004: Ј. Николић *Traum vom Haus*, у: I. Mickiewicz (Hrsg.), *Die neuen Mieter: Fremde Blicke auf ein vertrautes Land*, Berlin: Aufbau-Taschenbuch-Verlag, 175.

Рајчић 2000: D. Rajčić, *Post bellum: Gedichte*. Edition 8.

Листа референци

Билијуми 2021: А. Bilioumi, *Kritischer Forschungsabriss zum Terminus „Migrationsliteratur“*, *Discourses on Nations and Identities*, 3, Berlin: De Gruyter.

Зобеница 2018: N. Zobenica, *Didaktika nemačke književnosti kao strane*, Novi Sad: Filozofski fakultet.

Иванковић 2009: В. Ivanković, *Serbische Migrantinnen und Migranten als Literaturschaffende in Österreich*, Wien: Universität Wien.

Копенштајнер 2001: J. Koppensteiner, *Literatur im DaF-Unterricht: Eine Einführung in produktiv-kreative Techniken*. Wien: öbv und hpt.

Пајић 2017: I. Pajić, *Transkulturalität in Saša Stanišićs Roman Wie der Soldat das Gramofon repariert Transkulturalnost u romanu Saše Stanišića Kako vojnik popravља gramofon*. Novi Sad: Filozofski fakultet (докторска дисертација).

Пајић и Зарифовић Грковић 2020: I. Pajić i M. Zarifović Grković, *Gde mi je mesto? Autori poreklom iz bivše Jugoslavije u savremenoj nemačkoj književnosti*, *Issues in Ethnology Anthropology*, 15(1).

Петровић Јилих 2016: М. Петровић Јилих, *Сви смо били ѿекси...* Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.

Реш 2000: Н. Rösch, *Migrationsliteratur im DaF-Unterricht, Informationen Deutsch als Fremdsprache*, 27(4), 376–392.

Фотонг-Волман 1996: Р. Photong-Wollmann, *Literarische Integration in der Migrationsliteratur anhand der Beispiele von Franco Biondis Werken*, Chiang Mai.

Фрајтаг-Хилд 2010: В. Freitag-Hild, *Theorie, Aufgabentypologie und Unterrichtspraxis inter- und transkultureller Literaturdidaktik. British Fictions of Migration im Fremdsprachenunterricht*. Trier: Wissenschaftlicher Verlag.

Хофман 2006: М. Hofmann, *Interkulturelle Literaturwissenschaft. Eine Einführung*, Paderborn: Fink.

Чери 2011: С. Cerri, *Mut zur interkulturellen Literatur im DaF-Unterricht, Informationen Deutsch als Fremdsprache*, 38(4), 391–413.

Шлибар 2011: N. Šlibar, *Wie didaktisiere ich literarische Texte: Neue Maturatexte und viele andere im DaF-Unterricht*, Ljubljana: Centar za pedagoško izobražavanje.

Интернет извори

hundertste gedicht ohne trenen_Фаза мотивације/растеређења (приступљено 11.05.2024. године)

Traum vom Haus_Фаза мотивације/растеређења_први предлог (приступљено 12.05.2024. године)

Traum vom Haus_Фаза мотивације/растеређења_други предлог (приступљено 12.05.2024. године)

Traum vom Haus_Фаза читања/слушања (приступљено 12.05.2024. године)

der weg nach yoknapatawpha_Фаза мотивације/растеређења (приступљено 14.05.2024. године)

Marija B. Nijemčević Perović, Dušica Z. Aleksić / MIGRATIONSLYRIK IM FREMD-SPRACHIGEN LITERATURUNTERRICHT: THEORETISCHER RAHMEN UND DIDAKTISIERUNGSVORSCHLÄGE

Zusammenfassung / Moderne Migrationsbewegungen der Bevölkerung stellen einen integralen Bestandteil des Globalisierungsprozesses dar. Sie haben alle gesellschaftlichen Strömungen erfasst und somit auch die Literatur nicht verschont. Der Forschungsgegenstand dieser Arbeit entstand aus der Notwendigkeit, die Position der Migrationsliteratur im Kontext des Fremdsprachenunterrichts zu bestimmen. Die Ergebnisse zeitgenössischer Studien weisen auf ihren Beitrag zur Entwicklung interkultureller, literarischer und sprachlicher Kompetenzen hin, ebenso wie auf das Engagement der Lernenden auf mehreren Ebenen – kognitiv, emotional und moralisch-sozial. Die Bedeutung unserer Arbeit für die universitäre Unterrichtspraxis spiegelt sich in den Vorschlägen zur Didaktisierung dreier Gedichte wider, die nach definierten Kriterien ausgewählt wurden: *hundertste gedicht ohne trenen* (Dragica Rajčić Holzner), *Traum vom Haus* (Jovan Nikolić) und *der weg nach yoknapatawpha* (Marko Dinić). Der Schwerpunkt liegt auf den noch wenig erforschten postjugoslawischen lyrischen Werken, die außerhalb ihres ursprünglichen Raums entstanden sind, auf Deutsch geschrieben wurden und eine größere Sichtbarkeit in den Herkunftsländern verdienen. Da sie authentische Einblicke in Fragen der Identität und die Herausforderungen kultureller und sprachlicher Diversität in einer globalisierten Gesellschaft bieten, verdienen Texte der Migrationsliteratur zu Recht ihren Platz in der glottodidaktischen Theorie und Praxis.

Schlüsselwörter: Migrationsliteratur, interkulturelle Literatur, hybride Literatur, Germanistik, fremdsprachliche Literaturdidaktik, postjugoslawische Migrationslyrik, Didaktisierungsvorschläge

Примљен: 20. маја 2024. године

Прихваћен за штампу јуна 2024. године